

лади, стимуляції й конформізму, автономність – з цінністю конформізму, позитивний інтерес – з цінностями стимуляції, конформізму й зрілості. З ворожістю і непослідовністю батька прямо корелює цінність насолоди, зворотно – цінність соціальності, з ворожістю батька також зворотно пов'язана цінність влади. Таким чином, материнські стилі виховання виявилися більш впливовими, утворюючи численніші й більш сильні зв'язки, порівняно з батьковими стилями.

Таким чином, нами було показано, що система цінностей у юнацькому віці досить тісно пов'язана зі стилями сімейного виховання, що відкриває перспективу подальшого вивчення цієї проблематики.

Література.

1. Гімаєва Ю.А., Новицька Є.О. Сприйняття політичної влади у юнацькому віці у зв'язку зі стилем сімейного виховання / Ю.А. Гімаєва, Є.О. Новицька // Вісник ХНУ імені В.Н.Каразіна. Серія «Психологія». – 2013. – № 1065. – С. 206-211.
2. Карандашев В.Н. Методика Шварца для изучения ценностей личности: концепция и методическое руководство / В.Н. Карандашев. – СПб.: Речь, 2004. – 70 с.
3. Орлова А.М. Взаємозв'язок цінностей особистості зі ставленням до власного вибору / А.М. Орлова // Вісник ХНУ імені В.Н.Каразіна. – № 1009. – 2012. – С. 45-48.
4. Штриголь Д.В. Взаємозв'язок ціннісних орієнтацій батьків та дітей / Д.В. Штриголь // Вісник ХНУ імені В.Н.Каразіна. – № 937. – 2011. – С. 319-322.

УДК 159.922.8 $\cong$ 159.922.7

Михайлишин Уляна Богданівна

кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри психології

ДВНЗ « Ужгородський національний університет »

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ОСОБИСТІСНОЇ ТРИВОЖНОСТІ В РАНЬОМУ ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

У статті розкрито особливості проявів особистісної тривожності у ранньому юнацькому віці. Вказано на те, що особистісна тривожність в ранньому юнацькому віці це одна з типових проблем, з якими стикається кожен старшокласник. Особливу увагу вона привертає тому, що особистісна тривожність у юнаків впливає на навчальну діяльність, яка є провідною і однією з важливих саме при закінченні школи, і при поступленні у вищий навчальний заклад. Показано, що головні проблеми юнацького віку, такі як пошук смислу власного існування, страх самотності та незрозумілості, бажання особистого щастя, професійне самовизначення, самоствердження у середовищі однолітків та соціумі, досить часто супроводжуються тривожними настроями.

В статье раскрыты особенности проявления личностной тревожности в раннем юношеском возрасте. Указано на то, что личностная тревожность в раннем юношеском возрасте это одна из типичных проблем, с которыми сталкивается каждый старшеклассник. Особое внимание она привлекает потому, что личностная тревожность у юношей влияет на учебную деятельность, которая является ведущей и одной из важных именно при окончании школы, и при поступлении в высшее учебное заведение. Показано, что главные проблемы юношеского возраста, такие как поиск смысла собственного существования, страх одиночества и непонятности, желание личного счастья, профессиональное самоопределение, самоутверждение в среде сверстников и социуме, довольно часто сопровождаются тревожными настроениями.

The article deals with peculiarities of personal anxiety in early adolescence. It specifies that personal anxiety in early adolescence is one of the common problems faced by every high school student. It draws a particular attention to the fact, that personal anxiety in youth affects learning activities, which is the leading and one of the most important at the end of school and on admission

to a higher educational institution. It is shown that the main problems of adolescence, such as finding the meaning of one's own existence, fear, loneliness and obscurity, the desire for personal happiness, professional self-affirmation among peers and society, are often accompanied by anxious feelings.

Юність – завершальний етап формування особистості. За віковою періодизацією юнацький вік поділяють на дві частини: рання юність (14,-15 – 17 років) та старший юнацький вік (18–25 років).

Старший школяр стоїть на порозі виходу у самостійне життя. Тому рання юність – це вік безпосередньої підготовки підрастаючої особистості до життя як дорослої людини. Важливі завдання юнацького віку – вибір професії, підготовка до трудової діяльності, підготовка до вступу у шлюб та створення власної сім'ї [12, с. 360].

Пізнання світу й себе в ньому – важливий момент становлення особистості з кількох причин. Від того, наскільки глибоко юнак пізнає світ і себе в ньому, багато в чому залежить правильність вибору життєвого шляху. Старшокласники, пізнаючи світ, повертаються до власного «Я», вирішуючи світоглядне питання: «Для чого я в цьому світі?». Вони шукають відповіді на всі запитання; категоричні у своїх поглядах, про що свідчить максималізм.

Юнацьке «Я» ще невиразне, розпливчате, воно нерідко переживається як неясне занепокоєння або відчуття внутрішньої порожнечі, яку необхідно чимось заповнити. Юнаки особливо чутливі до своїх внутрішніх психологічних проблем, схильні переопіювати їхню значущість. В юності відбувається становлення стійкої самосвідомості й стабілізація образу «Я». Це пов'язане з посиленням особистісного контролю [2, с. 183].

Головне психологічне надбання ранньої юності – відкриття свого внутрішнього світу. Відкриття внутрішнього світу – радісна й хвилююча подія, яка водночас спричиняє багато тривожних переживань у зв'язку з невизначеністю, розпливчастістю юнацького «Я».

У юнацькому віці відбувається збільшення потреби в спілкуванні, збільшення часу на спілкування й розширення його кола. Паралельно з розширенням сфери спілкування відбувається й поглиблення, індивідуалізація спілкування. У молодих людей розвивається здатність встановлювати дружні стосунки, більш вибіркові, тісні й глибокі.

Емоційна сфера юнака стає значно багатшою за змістом й тоншою за відтінками переживань, підвищується емоційна сприйнятливість і здатність до співпереживання. Крім того, рання юність, як ніякий інший період відрізняється крайньою нерівномірністю розвитку як на міжіндивідуальному рівні, так і на внутрішньо індивідуальному рівнях (час настання біологічної, когнітивної, соціальної, емоційної зрілості в однієї людини часто не збігається) [5, с. 92].

На думку І.С.Кона, хоча всі старшокласники зіптовхуються з тими самими проблемами, дорослішають вони по-різному. Насамперед, діє закон нерівномірності дозрівання й розвитку.

В залежно від індивідуально-типологічних особливостей існують принципово різні типи розвитку. В одних людей юність – період «бурі й натиску», що протікає бурхливо й кризово, та характеризується серйозними емоційними й поведінковими труднощами, гострими конфліктами з оточуючими та самим собою. В інших юність протікає плавно й поступово, вони включаються в доросле життя порівняно легко, але певною мірою пасивно, романтичні пориви, що звичайно асоціюються з юністю, їм не властиві. Третій тип юності характеризується швидкими, стрибкоподібними змінами, які, однак, ефективно контролюються самою особистістю, не викликаючи різких емоційних зривів; рано визначивши свої життєві цілі [7, с. 75].

Б.Г.Ананьєв говорячи про юність, виділив у ній дві фази, одна з яких перебуває на межі з дитинством, а інша – на межі зі зрілістю. Рання юність (15-17 років) відрізняється невизначеністю у суспільстві. У цьому віці юнак усвідомлює, що він уже не дитина, але водночас ще не дорослий [1, с. 138].

Завдання юності – зібрати воедино всі знання про себе й інтегрувати їх в особисту ідентичність, це дає можливість відчувати свою унікальність і автентичність. З'являється почуття ідентичності, цілісності «Я» або, навпаки, дифузної, розпливчатої ідентичності, рольової й особистісної невизначеності.

Згідно з Е.Еріксоном, формування ідентичності часто є тривалим і складним процесом самовизначення. Формування ідентичності співставляє здібності й таланти самого індивіда з попередніми ролями, засвоєними від батьків, однолітків або суспільства. Ідентичність сприяє забезпеченню напрямку, мети і сенсу життя [13, с. 243].

Для більшості молодших юнаків характерне перебування у статусі такого «мораторію» або періоду прийняття рішень. Ці рішення можуть стосуватися вибору професії, релігійних або етичних цінностей, свого місця у суспільстві. Юнаки занурені у «пошук себе», а це є показовою характеристикою того, що криза ідентичності ще не подолана.

Тривога є панівною емоцією молодих людей, що перебувають у статусі «мораторію», внаслідок того, що ними не були ухвалені рішення. Вони часто ведуть боротьбу з конфліктуючими цінностями й перевагами, постійно зіштовхуються з непередбачуваністю й протиріччями.

Як вже відмічалось, у психології накопичено чимало емпіричних знань щодо вивчення тривожності. І лише незначна кількість наукових праць, присвячені дослідженню тривожності у ранньому юнацькому віці.

В.Р.Кисловська, вивчаючи за допомогою проективних методик вікову динаміку тривожності, довела, що старші школярі (IX клас) виявили найвищий у порівнянні з іншими віковими групами рівень тривожності у всіх сферах спілкування, але особливо різко зростає тривожність у спілкуванні з батьками та дорослими, від яких вони певним чином залежать [6, с.12].

За дещо протилежними даними лонгітюдного дослідження І.В.Дубровіної та співробітників, загальний рівень тривожності в дев'ятикласників у порівнянні із семи і восьмикласниками різко знижується, але в X класі знову підмішується, в основному за рахунок росту самооцінної тривожності. Зростання самооцінної тривожності у VIII і X класах пояснюється, очевидно, тим, що ці класи випускні. У юнаків сильніше, ніж у підлітків, виражені також статеві й індивідуальні розходження у ступені тривожності та у характері чинників, що її викликають (успішність, положення серед однолітків, особливості самооцінки; тривожність, пов'язана з типом нервової системи) [4, с. 84].

Дані вчених засвідчують, що у ранньому юнацькому віці більш тривожними є дівчата. У 15-16 років їх хвилюють благополуччя, здоров'я, настрої значущих дорослих. У хлопців найбільш вираженими виявились побоювання фізичного насильства (Б.І.Кочубей, О.В.Новикова, А.М.Прихожан) [11, с.105].

Основними чинниками, за даними А.М.Прихожан, що викликають тривогу у юнаків є: невпевненість у завтрашньому дні, стан власного здоров'я та зовнішній вигляд, відносини з батьками та однолітками. Області прояву тривожності 15-17 літніх юнаків: сфера «Я» - зовнішність, майбутнє, особистісне і професійне самовизначення [11, с.108].

С.М.Ольховецький виділяє три чинники страхів у підлітковому та молодшому юнацькому віці:

1. Особистісні: тривожність (шкільна тривожність), акцентуації характеру, самотність, мотив уникання невдачі.

2. Соціально-психологічні: міжособистісні відносини, негативні комунікативні настановлення (учнів і вчителів), низький рівень спілкування.

3. Вікові: психологічні особливості віку, новоутворення, вікові кризи.

Аналізуючи причини виникнення страхів у підлітковому та юнацькому віці, науковець стверджує, що на їхню появу і формування суттєвий вплив мають такі фактори як: а) нестійкість психіки у дітей підліткового віку; б) невизначене майбутнє юнаків; в) потяг до самостійності за невизначеного соціального статусу; г) недостатня сформованість самооцінки і саморегуляції; д) намагання вести «доросле» життя, що приводить до руйнування психіки і виникнення великої кількості страхів; е) конфліктний клімат у сім'ї; є) конфліктні (напружені) взаємини з вчителями школи, ж) наявність тривожності, як ситуативної, так і особистісної, що неминуче призводить до виникнення страхів.

Зробивши кореляційний аналіз, С.М.Ольховецький довів, що у ранньому юнацькому віці існують достовірно значущі зв'язки між потребою в досягненні успіху та страхом самовираження, а також страхом ситуації перевірки знань [10, с. 22].

В.А. Гузенко визначила особливості соціальних страхів у юнацькому віці. Серед них провідними є страх перед пустотою, відсутністю переживань, незадоволеністю, відчуття слабкості, невпевненості, страх втрати та страх самотійності. У 88% досліджуваних діагностувалися ситуативні соціальні страхи, провідним для осіб юнацького віку (48%) є страх перед незадоволеністю, відчуття слабкості, невпевненості, на другому місці - страх перед обмеженнями і примушеннями (41%) та страх перед позбавленнями, боязнь бути обійденим (41%), на останньому місці - страх перед залежністю, що не задовольняє, і внутрішньою самотністю (28%). Встановлено, що для осіб юнацького віку провідною є захисна поведінка, яка характеризується відчуженістю, дистанцією у емоційних відносинах, внутрішньою заборонаю широкого емоційного ставлення. Причиною такої поведінки є соціальний страх перед пустотою (перед відсутністю переживань) та страх опинитися у стані фрустрації, який діагностувався у 19%. Дівчата (35%) більше, ніж юнаки (23%) схильні до захисної поведінки, проте різниці у видах захисної поведінки немає [3, с. 23].

Досліджуючи психологічні особливості переживання суб'єктом юнацької кризи, Ю.І. Лановенко лише допично зверталася до проблеми юнацьких тривог та страхів. Було виявлено, що чим нижчим є рівень тривоги, тим більший приріст спостерігається у внутрішній системі саморозуміння. Тобто тривога в юнаків зменшується, якщо відбувається якісний стрибок у саморозумінні [8, с.21].

Незважаючи на те, що для якісного стрибка у саморозумінні необхідна присутність деякої внутрішньої тривоги, для дієвої перевірки цього досягнення потрібне гармонійне, неагресивне ставлення до світу та до людей.

Розкриваючи психологічні особливості становлення життєвої перспективи в юнацькому віці, А.Є.Левкець звертається до розгляду об'єктивних та суб'єктивних факторів виникнення тривожності. Так, наприклад, до об'єктивних факторів дослідниця відносить вплив оточуючого середовища, суспільства, і традицій, культурних норм, економічний рівень суспільства, засоби масової інформації, культури, міфи, ідеї. До суб'єктивних факторів - вид діяльності людини, її індивідуальні особливості, життєвий досвід, загартовування, витримку, уміння володіти собою [9, с. 23].

Загалом юнаки мають велику потребу розібратися у власних переживаннях та думках. Їхній внутрішній світ досить складний і тендітний. Старші школярі дивляться на теперішнє уже з позиції майбутнього.

Головні проблеми юнацького віку, як пошук смислу власного існування, страх самотності та незрозумілості, бажання особистого щастя, професійне самовизначення, самоствердження у середовищі однолітків та соціумі, досить часто супроводжуються тривожними настроями. Юнак не завжди у змозі виробити відповідні механізми подолання труднощів.

Проведене теоретичне дослідження тривожності у психології показало, що для кожного віку існують певні області дійсності, які викликають підвищену тривогу. Більшість дослідників наголошують на тому, що надмірна тривожність заважає нормальній діяльності, повноцінному спілкуванню, і досить часто свідчить про порушення в особистісному розвитку. У зв'язку з цим, постає нагальна необхідність своєчасного проведення психодіагностичної та корекційної роботи щодо зниження її рівня, а також з метою забезпечення повноцінного особистісного розвитку.

Література

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев. - Л, 1968. - 339 с.
2. Возрастная и педагогическая психология: Хрестоматия / Под ред. И.В. Дубровиной. - М.: Akademia, 2008. - 368 с.
3. Гузенко В.А. Особливості переживання соціального страху особами з різними рівнями мотивації досягнень у юнацькому віці: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 / В.А. Гузенко. - Одеса, 2009. - 23 с.

4. Дубровина И.В. Особенности обучения и психического развития школьников 13-17 лет / И.В. Дубровина. - М., 1988.
5. Заброцкий М.М. Основы вікової психології: навч. Посібник / М.М. Заброцкий. - Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2002, - 112с.
6. Кисловская В.Р. Положение в коллективе и тревожность личности / В.Р. Кисловская // Материалы 4-го Всесоюзного съезда общества психологов СССР. - Тбилиси, 1971.
7. Кон И.С. Психология ранней юности: кн. для учителя / И.С. Кон. - М.: Просвещение, 1989. - 255 с.
8. Лановенко Ю.І. Психологічні особливості переживання суб'єктом юнацької кризи: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / Ю.І. Лановенко. - К., 2006. - 21 с.
9. Левицець А. Є. Психологічні особливості становлення життєвої перспективи в юнацькому віці: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / А.Є. Левицець. - К., 2006. - 23 с.
10. Ольховецький С.М. Психологічні чинники та засоби подолання страхів у підлітковому та молодшому юнацькому віці: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / С.М. Ольховецький. - К., 2007. - 22 с.
11. Прихожан А.М. Психология тревожности: дошкольный и школьный возраст / А.М. Прихожан. - [2-е изд.]. - СПб.: Питер, 2007. - 192 с.
12. Психологічна енциклопедія / Автор - упорядник О.М. Степанов. - К.: «Академвидав », 2006. - 424 с. (Енциклопедія ерудита)
13. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон ; общ. ред. и предисл. А.В. Толстых ; [пер. с англ.]. - [2-е изд.]. - М.: Флинта: МПСИ: Прогресс, 2006. - 352 с.

УДК: 159.922.6

Ченіга Лада Петрівна

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціології та психології факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ

ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНІ КОНФЛІКТИ У ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК У ПЕРІОД МОЛОДОСТІ

В статті представлені результати дослідження, свідчать про різницю в степені вираженості, а також частоті зустрічальності в різних сферах життя внутрішньособистісних конфліктів у чоловіків і жінок в період молодості.

В статті представлені результати дослідження, які свідчать про відмінності в ступені вираженості, а також частоті зустрічальності в різних сферах життя внутрішньособистісних конфліктів у чоловіків та жінок в період молодості.

In the article there are presented the results of research, that indicate differences in degrees of intensity and frequency in different life spheres of intrapersonality conflicts among men and women during the period of youth.

Головна мета молодості полягає в реалізації можливостей саморозвитку людини. Актуальність дослідження обумовлена тим, що до кінця періоду молодості може виникнути перелом у розвитку, пов'язаний з тим, що уявлення про життя, яке склалося між 20 і 30 роками, не задовольняє людину. Але багато що вже неможливо змінити: сім'ю, професію, сформований спосіб життя.

Однією з форм наступаючої дезадаптації в аналогічних ситуаціях є внутрішньособистісний конфлікт, який може супроводжуватися такими вираженими негативними наслідками, як особистісна необлаштованість, нестабільність і невизначеність, втрата емоційної рівноваги.